

CORPVS SCRIPTORVM DE MVSICA

22

JOHANNIS TINCTORIS

OPERA THEORETICA

Edidit

ALBERTVS SEAY

II

*Liber de arte contrapuncti
Proportionale musices
Complexus effectum musices*

AMERICAN INSTITUTE OF MUSICOLOGY

1975

CORPUS SCRIPTORUM DE MUSICA

JOHANNES TINCTORIS

(1455?—1511)

THEORETICAL WORKS

Edited by

ALBERT SEAY

Volume II

PUBLICATIONS OF THE
AMERICAN INSTITUTE OF MUSICOLOGY
Armen Carapetyan
Director

CORPVS SCRIPTORVM DE MVSICA

22

JOHANNIS TINCTORIS

OPERA THEORETICA

Edidit

ALBERTVS SEAY

II

*Liber de arte contrapuncti
Proportionale musices
Complexus effectum musices*

AMERICAN INSTITUTE OF MUSICOLOGY
1975

© 1975 BY ARMEN CARAPETYAN

TABLE OF CONTENTS

<i>Prologus</i>	11
LIBER PRIMUS	
I	<i>Quid sit, unde dicatur et ex quo fiat contrapunctus</i> 14
II	<i>De generali concordantiarum diffinitione, origine, numero proportionibus, nominibus ac multiformi divisione</i> 14
III	<i>De particulari cuiuslibet concordantiae quiditate, qualitate, et ordinatione.</i> 18
IV	<i>De semiditono ac ditono, id est tertia imperfecta et tertia perfecta</i> 21
V	<i>De diatessaron, id est quarta</i> 26
VI	<i>De diapente, id est quinta.</i> 28
VII	<i>De diapente cum semitonio et diapente cum tono, id est sexta imperfecta et sexta perfecta</i> 32
VIII	<i>De diapason, id est octava</i> 38
IX	<i>De semiditono et ditono supra diapason, id est decima imperfecta et decima perfecta</i> 42
X	<i>De diatessaron supra diapason, id est undecima</i> 48
XI	<i>De diapente supra diapason, id est duodecima</i> 50
XII	<i>De diapente cum semitonio et diapente cum tono supra diapason, id est tertiadecima imperfecta et tertiadecima perfecta</i> 56

XIII	<i>De bisdiapason, id est quintadecima</i>	63
XIV	<i>De semiditono et ditono supra bisdiapason, id est decimaseptima imperfecta et decimaseptima perfecta</i>	68
XV	<i>De diatessaron supra bisdiapason, id est decimaoctava</i>	73
XVI	<i>De diapente supra bisdiapason, id est decimanona</i>	74
XVII	<i>De diapente cum semitonio et diapente cum tono supra bisdiapason, id est vicesima imperfecta et vicesima perfecta</i>	80
XVIII	<i>De tridiapason, id est vicesimasecunda</i>	85
XIX	<i>Quomodo concordantiae sunt ordinandae ubi tenor usque ad quintum gradum aut sextum aut septimum ascendit vel usque ad ipsum septimum descendit.</i>	88

LIBER SECUNDUS

I	<i>De generali diffinitione discordantiarum earumque numero ac nominibus</i>	90
II	<i>De semitonio et tono, id est secunda imperfecta et secunda perfecta</i>	91
III	<i>De tritono, id est quarta falsa.</i>	93
IV	<i>De diapente cum semiditono et diapente cum ditono, id est septima imperfecta et septima perfecta</i>	93
V	<i>De semitonio et tono supra diapason, id est nona imperfecta et nona perfecta</i>	94
VI	<i>De tritono supra diapason, id est undecima falsa</i>	95
VII	<i>De diapente cum semiditono et diapente cum ditono supra diapason, id est quartadecima imperfecta et quartadecima perfecta</i>	95

VII bis	<i>De semitonio et tono supra bisdiapason, id est sextadecima imperfecta et sextadecima perfecta</i>	96
VIII	<i>De tritono supra bisdiapason, id est decima octava falsa</i>	97
IX	<i>De diapente cum semiditono et diapente cum ditono supra bisdiapason, id est vicesimaprima imperfecta et vicesimaprima perfecta</i>	97
X	<i>De falsis concordantiis</i>	98
XI	<i>De diapente imperfecto et superfluo, id est quinta falsa.</i>	99
XII	<i>De diapason imperfecto et superfluo, id est falsa octava</i>	100
XIII	<i>De diapente supra diapason imperfecto et superfluo, id est duodecima falsa</i>	100
XIV	<i>De bisdiapason imperfecto et superfluo, id est quintadecima falsa</i>	101
XV	<i>De diapente supra bisdiapason imperfecto et superfluo, id est decimanona falsa</i>	102
XVI	<i>De tridiapason imperfecto et superfluo, id est vicesimasecunda falsa</i>	103
XVII	<i>Quomodo etiam concordantiae perfectae, hoc est diapente, diapason et caeterae, possunt esse falsae concordantiae per imperfectionem aut superfluitatem ex semitonio chromatico causatam</i>	104
XVIII	<i>Quod verae etiam discordantiae, id est septimanona, quartadecima et reliquae, per semitonium chromaticum possunt esse remissiores vel intensiores</i>	105
XIX	<i>Quod contrapunctus duplex sit, id est simplex et diminutus.</i>	105

XX	<i>Quod tam simplex quam diminutus contrapunctus dupliciter fit, hoc est est scripto vel mente, et in quo res facta a contrapuncto differt</i>	107
XXI	<i>Quod omnis contrapunctus aut super cantum planum aut super figuratum fit, et primo quomodo super cantum planum</i>	110
XXII	<i>Quomodo super figuratum cantum fiat contrapunctus</i>	117
XXIII	<i>Quod in simplici contrapuncto discordantiae non sunt admittendae, sed in diminuto, et primo qualiter circa partes minimae in utraque prolatione et circa partes semibrevis in minori</i>	121
XXIV	<i>De admissione discordantiarum circa partes notarum secundum quas mensura cantus dirigitur et quae proportionibus binariis quantitatibusque imperfectis subiiciuntur</i>	124
XXV	<i>Quomodo discordantiae circa partes notarum cantus mensuram dirigentium in proportione binaria constitutarum et per naturam quantitatis cui subiiciuntur perfectarum admittendae sint</i>	128
XXVI	<i>De admissione discordantiarum circa partes notarum secundum quas totaliter aut principaliter mensura cantus dirigitur et quae in proportione ternaria constitutae vel perfectae vel augmentatae vel imperfectae quovismodo sint</i>	130
XXVII	<i>Quomodo discordantiae circa partes minimae in proportione subtripla vel ubi tenor crescit in triplo admitti possint</i>	134
XXVIII	<i>De admissione discordantiarum circa partes semibrevis in prolatione maiori consistentis quando secundum duas partes eius mensura cantus dirigitur</i>	136
XXIX	<i>Quomodo multi numquam supra integrum partem dimidiam notae secundum quam mensura cantus dirigitur, immo supra minorem tantum assumunt</i>	139

XXX	<i>Confutatio quorumdam dicentium hanc ob causam discordantias integras admitti ut concordantia sequens dulcior appareat</i>	139
XXXI	<i>Quibus ex causis parvae discordantiae a musicis assumi permittantur</i>	140
XXXII	<i>De ordinatione cuiuslibet discordantiae</i>	140
XXXIII	<i>Quod discordantiae quas falsas concordantias vocant omnino sunt evitandae</i>	143
XXXIV	<i>De concordantiis perfectis quae vel imperfectae vel superfluae per semitonium chromaticum fiunt evitandis.</i>	144

LIBER TERTIUS

I	<i>De octo generalibus regulis circa omnem contrapunctum observandis, quarum prima est quod omnis contrapunctus per concordantiam perfectam incipere finireque debet</i>	146
II	<i>De secunda generali regula secundum quam licitum est per imperfectas concordantias non autem perfectas cum tenore ascendere ac descendere</i>	147
III	<i>De tertia regula generali quae tenore in eodem loco permanente plures concordantias non solum imperfectas verum etiam perfectas unam post aliam continuo assumi permittit</i>	148
IV	<i>De quarta generali regula per quam praecipitur ut quam proximus et quam ordinatissimus poterit contrapunctus fiat</i>	149
V	<i>De quinta regula generali quae praecipit ut supra nullam prorsus notam perfectio constituatur per quam cantus distonari possit</i>	150

VI	<i>De sexta generali regula quae redictas fieri prohibet</i>	152
VII	<i>De septima regula generali qua duas perfectiones in eodem loco fieri continue vetatur.</i>	154
VIII	<i>De octava et ultima generali regula quae varietatem in omni contrapuncto exquirendam accuratissime praecipit</i>	155
IX	<i>Operis conclusio in qua assiduitas tam componendi quam super librum canendi ad artem in utroque consequendam plurimum commendatur</i>	156

*'Liber de arte contrapuncti a Magistro Johanne Tinctoris,
Iurisconsulto ac Musico serenissimique Regis Siciliae
capellano compositus feliciter incipit.*

Prologus

²Sacratissimo gloriosissimoque principi Ferdinando, Dei gratia Jerusalem ac Siciliae regi, Johannes Tinctoris, inter musicos eius minimus, observantiam immortalem.

³Quia iam olim, prudentissime rex, apud Horatii poeticam versum hunc elegantissimum verissimumque reppererim:

⁴"Scribendi recte sapere est et principium et fons."

⁵Antequam de musica aliquid conscriberem, sapientiam rerum diversarum ad eam pertinentium audiendo, legendo cum exercitatione continua quoad potui, acquirere conatus sum. ⁶Quod tametsi audiens ipsam Sapientiam clamitantem, "Ego diligentes me diligo et qui vigilaverint ad me, invenient me," firma cum fiducia adorsus fuerim, me tamen huiusque fontis eius unicum stillam vix exhausisse confiteor. ⁷Et hanc profecto, quantulacumque sit, per minutos calami rivulos effundere in attentos atque dociles animos mihi decretum est, non ut eo officio gloriam mihi pariam, quo Titus Livius, auctor celeberrimus, a Plinio reprehenditur^a, sed ut posteritati quod Cicero^b optimi cuiusque opus asserit pro modulo ingenii serviam, ne talentum a Deo, qui iuxta Prophetam^c scientiarum dominus est, mihi traditum in terra fodiens, in tenebras exteriores ubi fletus ac stridor dentium erit tamquam servus inutilis eiici praecipiar^d.

⁸Iam itaque inter caetera de arte contrapuncti, qui ex consonantiis onnem musicae delectationem, Boethio teste^a, regentibus conficitur, ad gloriam et honorem sempiternae maiestatis Eius, cui per ipsum contrapunctum ut in Psalmo^b imperatur fit iocunda decoraque laudatio, ac omnium huius artis egregiae studiosorum utilitatem, ea pauca quae pervigili studio percepit, conscribere omnino statui.

⁹Quod priusquam exequar, silentio praeterire nequeo complures philosophus ut Platonem^a, Pythagoram eorumque sequaces^b, Ciceronem^c,

¹ Br^l 52^r BU 89^v V 79^v Liber . . . incipit om BU

⁴ *Ars poet.*, 309.

⁶ *Prov.*, 8:17

⁷ ^a*Naturalis hist.*, Praef., 12. ^b*Questiones tusc.*, I:35. ^c*Matt.*, 25:25. ^d*I Regum lib.*, 2:3

⁸ ^a*Inst. mus.*, I:3. ^b*Ps.*, 147:1

⁹ ^a*Rep.*, X:14. ^bThis probably through Aristotle, *De caelo*, II:9. ^c*De rep.*, VI:18; this reference comes from the portion of *De Republica* known as the *Somnium Scipionis*.

⁵Alii vero primam notam ipsius plani cantus tres semibreves minoris prolationis, secundam duas et tertiam unam, et sic de aliis usque in finem concinunt, ut hic patet:

5 patet om V

COMPLEXUS EFFECTUUM MUSICES

TABLE OF CONTENTS

Introduction	163
<i>Prologus</i>	165
I <i>Musica Deum delectta</i>	166
II <i>Musica laudes Dei decorat</i>	167
III <i>Musica gaudia beatorum amplificat</i>	168
IV <i>Musica ecclesiam militantem triumphati assimilat</i>	169
V <i>Musica ad susceptionem benedictionis Domini</i>	169
VI <i>Musica animos ad pietatem excitat</i>	169
VII <i>Musica tristitiam depellit</i>	170
VIII <i>Musica duritiam cordis resolvit</i>	170
IX <i>Musica diabolum fugat</i>	171
X <i>Musica extasim causat</i>	172
XI <i>Musica terrenam mentem elevat</i>	172
XII <i>Musica voluntatem malam revocat</i>	172
XIII <i>Musica homines laetificat</i>	172
XIV <i>Musica aegrotos sanat</i>	173
XV <i>Musica labores temperat</i>	174
XVI <i>Musica animos ad praelium incitat</i>	174
XVII <i>Musica amorem allicit</i>	175
XVIII <i>Musica iocunditatem convivii augmentat</i>	175
XIX <i>Musica peritos in ea glorificat</i>	176
XX <i>Musica animas beatificat</i>	177
Conclusio	177

INTRODUCTION

To judge by what Tinctoris has used as his substantiation, he must have been an exceedingly well-read man, for he has put together here a compendium of citations on music and its esthetic role that is not based on quotations from purely musical sources. No music theorists are referred to, for he uses philosophers, poets, theologians and writers on medicine as his authorities. As a scholar "licensed in laws," he obviously had worked with many sources that lie outside the realm of music proper, books such as the *Institutiones* of Quintilian, to name but one. Most references are to the past and to nonmusicians. In two places, however, in Chapters XVIII and XIX, there are remarks in regard to music and musicians of Tinctoris' own time, the only statements that would securely indicate the period of the treatise's compilation. In Chapter XVIII, "Music adds to the pleasure of a banquet," he speaks of the contemporary custom at festivities of having instrumental and vocal music as an accompaniment and background. With the topic "Music glorifies those skilled in it" in Chapter XIX, he gives a list of those musicians whom he feels to be those most famous in his own day. This list includes Dunstable, Dufay, Binchois, Okeghem, Busnois, Regis, Caron, Carlerius, Morton and Obrecht. He had already extolled the talents of most of these men in other treatises, giving them as examples of what he considers best in modern composition. His mention of Obrecht in this list is unique, for he is referred to nowhere else.

The treatise is a curious one, having no real counterpart in its own time. It is not a speculative treatise, for it makes no mention of those mathematical manipulations so necessary for this category of musical knowledge. It is evidently not intended for the embryo philosopher, the prospective metaphysician or the university student preparing the musical portion of the Quadrivium for future examinations by his professors. The absence of mention of Boethius is more than a little significant here.

Obviously, it is not for the practical musician as well. None of the matters discussed are of real moment for the performer or the composer. There is no reference anywhere to anything that could possibly be useful for the craftsman in music. The information continued in the *Complexus* is not for him.

If the audience is neither the speculative nor the practical musician, for whom has the treatise been written? The dedication of the work to his patron's daughter suggests that the audience is the amateur, the dilettante, the music-lover who wants to be able to talk about the meaning of music, but without too much study of the practicalities. The types of quotations given by Tinctoris are,

¹ COMPLEXUS EFFECTUUM MUSICES

*Editus a Magistro Johanne Tinctoris in legibus
lificantato Regisque Siciliae Capellano*

Prologus

¹Illustrissimae dominae Beatrici de Aragonia, Regis Siciliae, Jherusalem et Ungariae probissimae filiae, Johannes Tinctoris inter legum artiumque mathematicarum professores minimus immortalem servitutem. ²Scienti mihi, beatissima Beatrix, quam ardentи quamque vehementi studio ingenue arti musices operam impendas occurrit quosdam ingentes effectus ipsius compendiose tuae celsitudini exponere. ³Quibus licet animum tuum instar illius a quo caelestem duxit originem, arbitror constantissimum exciteris numquam abs tam insigni opera desistere. ⁴Quodquidem agressus ego sum non minus amore tui quam artis inductus. ⁵Enim vero ut quam gratissimum mihi est musicen cui me ab ineunte aetate dedidi studio tum illustris tam prudentis tamque formosae dominae, regis filiae gloriissimam fore, sic et beneficio ipsius artis quam caeterarum potentissimam Plato, pulcherrimam Quintilianus, divinamque scientiam Augustinus asserit, tuum semper animum ab omni dolore purificassim expeto. ⁶Neque me credas velim omnes effectus ipsius liberalis ac honestae musices, sic eam Aristoteles vocat hoc in opusculo, complecti verum tantummodo viginti, ut sunt:

⁷Deum delectare,

Dei laudes decorare,

⁸Gaudia beatorum amplificare,

Ecclesiam militantem triumphanti assimilare,

⁹Ad susceptionem benedictionis divinae praeparare,

Animus ad pietatem excitare,

¹⁰Tristitiam depellere,

Duritiam cordis resolvere,

¹ Br¹ 125r-126v G 74r-77v *Titulus in G*: Complexus viginti effectuum nobilis artis musices Editus... Capellano *om G Prologus om G*

Prologus

Sic enim eam vocat Aristoteles, ^{8°} *Politicorum*, quam Plato caeterarum artium potentissimam, Quintilianus pulcherrimam, sed Augustinus divinum appellat scientiam, tum rationibus, tum sacris auctoritatibus, tum philosophorum, historicorum ac poetarum dictis, quae, Cicerone teste, peti solent ad faciendam fidem vallatus. G *pro 1-19*